

A házások: Isten választott népe

ÓRSY LÁSZLÓ

Született 1921-ben Székesfehérvárott. A Pázmány Péter Tudományegyetem Jogi Karán doktorált. 1943-ban a Jézus Társaság tagja lett. További jogi és egyházi jogi tanulmányait Oxfordban és Rómában végezte. Nyugalmozott egyetemi tanár. Jelenleg Washingtonban él.

A cikk címe egy állítást fogalmaz meg: Isten örök elhatározása szerint az egyházon belül egyeseket arra választott ki, hogy sajátos életállapotra, a házasság életre kapjanak fölszentelést, és így járuljanak hozzá Isten országának építéséhez.¹

A kiválasztás véglegessé és nyilvánossá lesz a házasság szentségi eseményében, amely rendeltetése szerint az élet forrása a házastársaknak és a keresztény közösség egészének. A „kiválasztás” szót úgy használom, mint az ApCsel 9,15: „eszközöm ő (Pál), akit kiválasztottam”: valamely feladatra való elhivatottságként. Tehát Isten kezdeményezését emeli ki. Ez a látszólag egyszerű kifejezés erőteljes üzenetet hordoz. A keresztény rendben különböző kegyelemmel teljes ajándékok vannak. Egyikük a házasság. A másik pedig: lemondani a házasságról Isten Országáért. Ez a megközelítés szakít avval az elmélettel, amely a házasság életet „kevésbé tökéletes” állapotnak tartotta, a szerzetes életet pedig „a tökéletesség állapotának”. Hogy ez a nézet mennyire átjárta az emberek gondolkodását, az jól látható abban a szóhasználatban, amely csak a papságot vagy a szerzetességet tartotta „hivatásnak”. Ha ez igaz volna, akkor a házásoknak „nincs hivatásuk” — ami nyilvánvalóan képtelen állítás. Jézus a jegyesek hivatását tisztelte meg Kánában! Tanulmányunk célja az, hogy jobban megértsük ezt a misztériumot, és kritikusan szemügyre vegyük a vele kapcsolatos gyakorlati kérdéseket.

A házasság szent eseményét úgy is leírhatjuk, mint egy drámát — a szó eredeti, klasszikus értelmében: olyan cselekedet, színpadon lejátszódó cselekmény, amelyben a résztvevőket gyakran rejtett erők és energiák mozgatják. Ha a szentséget drámának tekintjük, akkor azonnal érthetővé válik a misztérium dinamikus jellege. Ez eleve kizár minden olyan meghatározást, amely statikus szerkezetűnek mutatná be. Ez a megközelítés inkább kontemplatív, mint analitikus, inkább intuitív, mint fogalmi. Gyökerei a patrisztikus teológia „egzisztenciális” világába nyúlnak vissza; némileg rokon a modern ortodox teológusok írásaival. Nyugaton az utóbbi időben Hans Urs von Balthasar használta ezt a képet: a megváltás eseményeit úgy mutatta be mint isteni színjátékot, „theo-drama”-t. Itt is, mint az összes szentségben, a dráma cse-

¹Ennek az esszének a célja néhány fontos következtetés megfogalmazása, a történeti háttér és a részletvizsgálatok közlése nélkül. Ezek megtalálhatóak a szerző két könyvében: *Marriage in Canon Law* (Collegeville, MN, Liturgical Press, 1988) és *Theology and Canon Law* (ibid, 1992.).

lekményét előrelendítő és hordozó főszereplők az isteni személyek. Láthatatlanok maradnak testi szemünk előtt: csak a hit szemével láthatóak. A többi szereplők az emberi személyek: az egyesülésre törekvő férfi és nő. Bennük Isten tárja fel magát. A színpad az „idő az örökkévalóságban”. A rejtett erők forrása a kegyelemből és a természetből származik. Kórus is van jelen, ahogyan egy igazi drámához illik: a nagyobb keresztény közösség, amely előkészíti a drámát, jelen van az ünneplésen, később pedig segítséget nyújt.

Mivel Isten a főszereplője ennek a drámának, az első kérdések reá irányulnak: hogyan bánik gyermekeivel, amikor házasságra hívja őket, amikor csatlakozik hozzájuk a házasságukban, és amikor életre szóló partnerségben egybetartja őket. Tegyük föl tehát a kérdést: melyek Isten (kinyilatkoztatott) gondolatai a házasságról? Másodszor: mit tesz akkor, amikor egy férfi és egy nő életre szóló hűséget ígér egymásnak? Harmadszor: hogyan segíti őket a házasságukban?

A hit mindezekben a kérdésekben a megértést keresi. A válszokból egységes tanításnak kell kialakulnia.

Az élő hit sohasem éri be azonban csupán a tudással: cselekvésre törekszik. Isten gondolatainak és tetteinek megértéséből tevékenységünknek kell elindulnia: a keresztény élet csak ebben az egységben alakulhat ki. Föl kell tennünk tehát a negyedik kérdést: milyen gyakorlati következmények adódnak a házasság keresztény tanításából — a lelkiség, a liturgia és a kánonjog területén? Az elméletet és a gyakorlatot, a látomást és a cselekvést az értékek felfogása köti össze. A keresztény misztériumok erkölcsi értékeket is tárnak fel. A tökéletesség vágya ezeknek az értékek megszerzésére ösztönöz. A látomás tehát cselekvésre indít: az tanbeli tudásból erkölcsi döntések születnek harmonikus egységben. Ezt a mozgást az az erő táplálja, amely az Isten saját lelke által az „új teremtésbe” fölemelt emberi lélekből fakad.²

²Gondolatmenetünket elsősorban Joseph Maréchal filozófiája ihlette, aki az értelem dinamizmusára építette episztemológiáját (és metafizikáját). Ezt az elmélete ki lehet tágítani az emberi szellem és az isteni kegyelem fölfedezéséig. Karl Rahner, Johann B. Lotz, Joseph de Finance, Bernard Lonergan — hogy csak néhányakat említsünk — nagyban kitágították a Maréchal által feltárt horizontot.

A megértést kereső hit

Isten gondolatai a házasságról

Kezdjük a teremtés történetével. „Isten megteremtette az embert, saját képmására alkotta, férfinak és nőnek teremtette” (Ter 1,27). Ez a mondat azt jelzi, kijelentésszerűen, hogy a férfi és a nő együtt tükrözi Isten képét. Együtt birtokolják azt a tökéletességet, amely nem válik külön-külön az egyesek osztályrészévé. Ha a férfi és a nő egyesül egymással, akkor jobban ki tudják fejezni a teremtőjük képét, személyiségét, mint bármelyikük egyedül. Egy példa megvilágíthatja ezt a gondolatot. Egy kórus sokkal gazdagabb hangzású, ha férfi és női hangok együtt énekelnek, mint ha csupán egynemű kar énekel. A hangok különbözősége és az abból létrejövő harmónia nagyobb mélységet ad az előadásnak, és jobban tükrözi a zeneszer-

ző géniuszát. Meg kell tehát vizsgálni: ha a férfi és a nő együtt jobban megmutatja Isten képét, mint ha bármelyikük egyedül tenné azt, akkor ennek mi a jelentősége a házasság szentsége szempontjából?

A Szentírás következő mondata megerősíti és folytatja ezt a gondolatot: „Isten megáldotta őket, és így szólt hozzájuk: Legyetek termékenyek, szaporodjatok, töltsétek be a földet és vonjátok hatalmatok alá” (Ter 1,28). Isten közös feladatot bíz a házaspárra, tehát együtt a férfira és a nőre, olyan közös feladatot, amelyet így írhatnak körül: „Bár Isten megpihent a hetedik napon, befejezetlenül hagyta a teremtés művét. Ezért azt mondta nekik: Folytasátok a teremtést a föld benépesítésével és avval, hogy célra irányítjátok az ebben rejlő hatalmas életerőt.”

Fontos az a történet is, amely Istennel Ábrahámmal és Sárával kötött szövetségét mondja el. Igen, isten Sárával is szövetséget köt, hiszen ő is mindvégig aktív szereplője az eseményeknek. Őt is kötötte az a szövetség, amelyet Isten Ábrahámmal kötött. nekik születik fiúk, és kettejük utódja lesz az, aki által „áldást nyer a föld minden nemzete” (Ter 22,18). Éppen azért fontos ez a történet, mert Isten benne nyilatkoztatja ki szövetségének a lényegét. (Amint látni fogjuk, a házasság szentségi eseményében Isten szövetséget köt a házaspárral.)

Ábrahám „drámájában” Isten a kezdeményező minden cselekményben: ő hívja meg Ábrahámot és Sárát, ő ígér nekik fiút (Sára nélkül ez az ígélet értelmetlenné válna), kísérőjükké lesz hosszú életútjukon, gondoskodik róluk és védelmezi őket. Amikor pedig megakadályozza Izsák feláldozását, gyöngédségét nyilvánítja ki.

A házaspár válaszai az események során annyira emberiek, hogy magunkra ismerünk bennük. Hittek is, de kételkedtek is: nekivágtak az útnak, Sára azonban kételkedve felkacagott, amikor gyermeket ígért neki az Úr: „Valóban szülni fogok még, jóllehet öreg vagyok” (Ter 18,13). Reménykedtek, de kételkedtek is. Dédeltették magukban jövő gyermekük képét, Ábrahám mégis így kiáltott fel: „Nem adtál nekem utódot, így rabszolgám lesz az örökösöm” (Ter 15,3). Isten nem angyalokkal kötött szövetséget, hanem hús-vér emberekkel (ez is a szentségi szövetség elővételezése).

Sokatmondó részeket találunk az Újszövetségben is arról, hogy mi Isten gondolata a házasságról. Kinyilatkoztatást hordoz a kánaeni menyegzőről szóló történet is, ahol Jézus a vizet borrá változtatta: „Ezzel kezdte meg Jézus csodajeleit... Kinyilatkoztatta dicsőségét” (Jn 2,11). Bár a történetet sokféleképpen lehet magyarázni, azt kétségtelenül bizonyítja, hogy Jézus a házasságot, pontosabban a házastársakat igen nagy becsben tartotta. Nyilvános működése kezdetén, közvetlenül néhány apostolának kiválasztása után, részt akart venni egy menyegzőn. Amikor figyelmeztették rá, hogy nincs boruk, „jó bort” adott nekik. Vajon gondolt-e Jézus arra, hogy Jahve hogyan volt jelen az első férfi és nő találkozásánál, és hogyan adta nekik a föld gyümölcsét? Bárhogy történt is, a

³Lásd Xavier Léon-Dufour tanulságos írását: *A Cana, les nocces de Dieu avec Israel*, in: *Lecture d'évangile selon Jean*. Paris, Seuil, 1988, 203-245.

⁴Ez a megállapítás olyan teológiai álláspontból fakad, amelyet itt nem fejthetünk ki: létezik a házassági szövetség megélésének sajátos keresztény formája, ahogyan létezik sajátos keresztény erkölcsiség is.

Mit tesz Isten a házasság szentségi eseményében?

⁵A „hit szeme” kifejezés sajátosan mély értelmet kap, ha Pierre Rousset (1878-1915) meglátásai szerint értjük: olyan belénk öntött képesség, amellyel fel tudjuk fogni Isten szavait és tetteit, és azok igazságát.

bor ingyen ajándéka Isten gyengéd gondoskodásának beszédes szimbóluma.³

Az Efezusiakhoz írt levél szerzője messze ható utasításokat ad arra, hogy mi a keresztény házasság, és hogyan kell azt élni. A szeretet szövetsége az, amelynek a feje Krisztus. A jegyesek közti kapcsolatnak azt a modellt kell követnie, ahogyan Krisztus szereti az egyházát. „Feláldozta magát érte, hogy megszentelje”, „táplálja és gondozza” (Ef 5,21-33). A szerző egyenesen azt mondja, hogy mindkét jegyesnek föl kell adnia magát a másikért, ahogyan Krisztus tette az egyházáért. Az ajándékozásnak egész életre szóló elköteleződése ez, mindkettőjük számára, minden korlátozás, különbségtétel és eltérés nélkül. Az ilyen szeretet meghaladja az ember képességeit: csak a Szentlélektől származhat.

A pogányok házasságát sohasem jellemezték ilyen határtalan szeretettel.⁴ A keresztény házasságok az „új teremtés” rendjéhez tartoznak, amelyben Isten megváltó tevékenysége evilági valóságokban ölt testet, bár Isten szándéka szerint a megváltás műve abszolút elsőbbséget élvez.

Ezek a történetek és buzdítások sok mindent elmondanak nekünk Isten gondolataiból és útjaiból. Többet is feltárhatnánk a ki nyilatkoztatás gazdagságából, de át kell térnünk a második kérdésre.

Második kérdésünk a házasság szentségi eseményére, az általános szóhasználat szerint az esküvőre vonatkozik. Ez a dráma központi része.

A fizikai díszletet rendes körülmények között a templom szolgáltatója, amelyben a menyasszony és a vőlegény megjelenik, családjuk és barátaik körében, és ahol a pap fogadja őket.

A látható esemény egyszerű: „kölcsonösen fogadalmat tesznek”, vagyis életre szóló hűséget fogadnak egymásnak. Ezt követően a pap megáldja a jegyeseket. E látható eseményen túl a darabnak van láthatatlan dimenziója is, amelyet csak a hívők tudnak felfogni, akik meg vannak áldva a „hit szemével”.⁵

Hogy legalább megközelítően felfoghassuk ezt a láthatatlan dimenziót, amely irányítja a szentségi eseményt, el kell gondolkodnunk a szentség általános fogalmán. Onnan juthatunk el a házasság szentségének sajátos jelentéséhez.

A szentség nem csupán jel, amely valami másra utal — mint a kegyelem ajándéka. Nem is csak olyan „eszköz, amely kegyelmet eredményez” — több annál. A szentség sajátos valóság: Isten saját hatalmas tette és megváltó műve, amely szavakból és gesztusokból álló szimbólumok fejeznek ki. E szimbólumok révén isteni és emberi személyek találkoznak, cserélik ki ajándékaikat, és lépnek új szövetségre egymással. A szentségnek ez a rövid leírása Odo Casel (1886-1948) mélységes meglátásaira épül: a szentségben valóságosan jelen van Krisztus megváltó tette. Casel elgondolása lényegesen továbbfejleszti a klasszikus skolasztikus megközelítést,

amely a szentséget a kegyelem hatékony jeleként határozta meg. Szent Tamás szerint a szentség „eszköz oka” a kegyelemnek. Annak a kegyelemnek, amely Krisztus megváltó tettéből fakad. Casel nem iktat be ilyen közvetítést, hiszen a misztérium közvetlenül jelen van. A szentség szimbólumában Krisztus egyetlen megváltó tette jelenik meg. Eltűnnek a földi tér és idő keretei: Isten egyetlen, örök megváltó tetteben veszünk részt Krisztus emberségén és a szentség szimbólumán keresztül.⁶

⁶Lásd: Odo Casel: *The Mystery of Christian Worship*, London, 1962.

Ez történik — bár sajátos módon — a házasság szentségében, a látható szertartások mögött.

⁷Nincs lehetőségünk e tan részletesebb kifejtésére: a keresztény házasság nem elérhetetlen eszmény, hanem a gyöngé és törékeny emberi lények számára alkotott intézmény. A házasság a keresztység természetében részesedik. Erőt és megváltást hoz a házasságnak. Isten segíti őket, ahogyan segítette Ábrahámot és Sárát vándorlásukban, pedig ők is gyöngé és törékeny emberek voltak. Néha olyan magasrendű eszménynek mutatják be a házasságot, hogy fölvetődik a kérdés: ki tudja ezt megélni. Bármilyen jószándékú is ez a szemlélet, mégis hamis. A fontos Isten szilárd elköteleződése gyöngé teremtményeinek.

A jegyesek (akár gondolnak rá, akár nem), misztikus erővel rendelkeznek, amelyet keresztségükben kaptak: „királyi papságban” (1Pét 2,9) részesednek. Ennek erejében cselekszenek. Szavaik és gesztusaik által új feladatokra szentelik oda magukat és egymást: úgy szolgálják Istent, hogy egymást szolgálják és váltják meg ezáltal: együttműködnek a Teremtővel abban, hogy halhatatlan lényeket hoznak erre a halandó világra. A teológiai kézikönyvek megerősítik ezt, amikor azt állítják, hogy „a jegyesek szolgáltatják ki egymásnak a szentséget”. Valóban Isten szolgálatában állnak, avval a papi hatalommal felruházva, amelyet keresztségük kaptak.

A fölszentelt papnak, a kölcsönös fogadalomtétel tanújának szerepe bizonytalan a nyugati egyházban: jelenléte jogilag szükséges, teológiai szempontból azonban kiterjeszhető. A keleti egyházban lényeges szerepe van: ő a valódi értelemben vett „kon-szokráló”. Koronát helyez a jegyesek fejére; ez a szertartás rokon a xeirothesia, a kézrátétel ősi és megszentelt gesztusával.

Bárhogyan történjék is az esküvő keleten és nyugaton, a főszereplő a láthatatlan Isten. Ő köt szövetséget a házaspárral. Mihelyt elfogadjuk, hogy Isten az elsődleges „szövetségkötő”, világossá válik, hogy nem felel meg a misztériumnak az az elgondolás, amely csupán jogi szerződés keretébe helyezi a szentséget. E szövetség természete ugyanaz, mint amit Isten Ábrahámval és Sárával való kapcsolatában találunk, továbbá Izraelnek, választott népének adott ígéreteiben. Egyoldalú szövetség ez. Az esküvő alkalmával Isten kiárasztja Lelkét két emberre, akik életre szóló útjuk kezdetén állnak, és azt ígéri, hogy velük lesz, s betakarja őket szárnyai árnyékával.

Isten szövetsége nem függ a vőlegény és a menyasszony érneitől: szereti őket, és elfogadja őket olyanoknak, amilyenek. Lehet, hogy olyan törékenyek, mint a megroppant nádszál, vagy olyan gyöngék, mint a pislákoló mécs (Mt 12,20), Isten azonban erős, és kész megajándékozni őket.⁷

A dráma központi eseménye az Isten által kötött szövetség.

Az esküvő szertartása azonban csak a kezdet. Ezután új fejezet kezdődik, s ez elvezet bennünket a harmadik kérdéshez.

Hogyan van jelen Isten a házastársaknak — életük folyamán?

⁸André Chouraqui Bibliájában így fordítja: „Elohim látta mindazt, amit alkotott, és lám: milyen remek” (Ter 1,31), vagy korábban: „de pompás”, ez tehát inkább felkiáltás, ilyesféleképpen: „Isten látja, amit alkotott, és annyira tetszett neki, hogy felkiáltott: milyen jó!” Ne felejtjük: Isten ekkor látta először saját teremtését.

⁹Az a teológia, amely e bekezdéseket ihlette Isten gyönyörködéséről, kizárja azt a nézetet, amely a házasságot „kevésbé tökéletes” életállapotnak tekinti.

¹⁰Érdekes volna megírni a keresztény család egyházatánát.

Most tehát Isten jelenlétére figyelünk a házasságban.

Isten gyönyörködik bennük. Hogy ezt megérthessük, még egyszer vissza kell térnünk a teremtéstörténethez. Isten gyönyörűségét lelte a teremtményeiben, amint a visszatérő refrén tanúsítja: „És látta Isten, hogy jó.”⁸

Ha már kezdetben így gyönyörködött Isten az emberben, mennyivel erősebbnek kell ennek ma lennie, megváltásunk áldott idejében. Jogosan elmondhatjuk, hogy Isten valóban örül annak, hogy egy férfi és egy nő, szent kötelékben egyesülve, végre akarja hajtani a reájuk bízott feladatot. Saját képét látja tükröződni bennük, társaivá akarja fogadni őket a teremtésben, és tudja, hogy „mindez jó”.

Amikor Isten egy férfi és egy nő bensőséges egységét szemléli, amikor a szüleikhez ragaszkodó gyermekekre tekint, amint mindnyájukat összefűzi a szeretet köteléke, akkor bizonyára saját benső életének tükröződését látja bennük, amelyben az Atya, a Fiú és a Lélek egy és három — s amelyben a szeretet nem ismer korlátokat.⁹

Isten kis egyházat épít népe körében. Hagyományos hittel valljuk, hogy a keresztény család maga már keresztény gyülekezet, kis egyház, ecclesia domestica. Márpedig senki sem tud egyházat létrehozni — sem kicsit, sem nagyot —, csak a Szentlélek, ahogyan senki sem mondhatja, hogy „Jézus az Úr, csak a Szentlélekben.

Ez a kis egyház tehát a Szentlélekben fogan meg, amint a nagy egyház pünkösdi napján született. A nagy egyháznak adott ajándékok jelen vannak a kicsinyben is.¹⁰ Isten Lelke járja át és tartja fenn, és Isten szavát hirdetik benne és általa. Ebből kötelezettségek is adódnak: a tagoknak nyitottaknak kell lenniük a Lélek indításaira, és engedelmeskedniük kell az Ő szavának. Be kell fogadniuk és ki kell mondaniuk Isten szavát — és tovább kell adniuk másoknak. „Kimondani Isten szavát” — ez a kifejezés a házi liturgia kérdését veti fel. Itt csak annyit mondhatunk, hogy ennek hatalmas ereje van abban, hogy a legvadabb üldözések idején is megtartsa a hívő közösséget. A zsidó közösségek megmaradása ennek eleven bizonyítéka: hitüket az tartotta ébren, hogy őrizték a családban a szabbath, a peszah és a többi ünnep családi megünneplésének hagyományát. Sokhelyütt a keresztények könnyebben áldozatául esetek a zsarnokoknak, mert istentiszteletük kizárólag az egyházközségre összpontosult. A plébániai szerkezet lerombolása könnyen liturgia és vallási gyakorlatok nélkül hagyta őket — s ez károsította hitüket és reményüket.

Egyetlen kis egyház sem létezhet elszigetelten, mivel integráns és szerves része az egyetemes egyháznak. Ez az integráció mindkét fél számára létfontosságú. A család e tágabb tanúságtétel által kapja az Igét és a szentségeket, a közösség viszont a családokból meríti életerejét. Nélkülük nem is tudna létezni.

A kis házi gyülekezet az egész emberiség szolgálatában is áll. Ez a szolgálat ezerféleképpen történhet, akár csöndes tanúságot téve a feltámadás örömhíréről a halál árnyékában ülőknek, akár karitatív tettekkel bizonyítva Isten együttérzését, akár másféleképpen.

Hisszük, hogy az egyház: szentség: benne Isten találkozik az emberiséggel. A keresztény család része az egésznek: benne újra lejátszódik megváltásunk drámája.

A hit tetteiben tevékeny

**A tantól a gyakorlatig,
a víziótól a cselekvésig**

Ez a kérdés messzi távlatokat nyit meg. Bármilyen átfogó is azonban, föl kell tennünk, mert meg kell találnunk az összhangot a megértés és a cselekvés között. Gondolatmenetünkben olyan pontig jutottunk el, mint a hegymászók, akik feljutottak egy csúcsra, és hirtelen új, hatalmas táj tárul eléjük — csupa fölfedezni való részlettel. Némileg filozófikus megfogalmazásban már nem azt kérdezzük, hogy „mi a házasság” (kissé elvontan), hanem inkább, hogy „mit kellene tenni azokkal az értékekkel, amelyeket a házasság képvisel (egészen konkrétan). Az első kérdés ismereteket gyűjt össze, a második a cselekvésre irányul, amely átalakíthatja a jelen világot.

Nem tudjuk most megvizsgálni mindegyik részletet. Csak a főbb jellemzőket említhetjük, rövid magyarázattal. Három fejezetbe osztanám ezeket: lelkiség, liturgia, kánonjog.

**A lelkiség:
tan és tapasztalat**

A lelkiség kétarcú valóság: részben a dogmatikához tartozik, részben felhalmozott tapasztalatból áll. Hogy ezt jobban megérthessük, segítségünkre lehet Newman bíboros megkülönböztetése egyfelől a képek és árnyak, másfelől az igazság, vagyis a létező valóság között. A fogalmakban és tételekben kifejezett lelkiség a képek és árnyak birodalmában marad, a felgyülemelő tapasztalatból származó lelkiség az Istennel való találkozásról beszél. A kettő kölcsönösen kiegészíti és egyensúlyban tartja egymást. Harmonikus egységben kell egybesimulniuk.

Ebből az is következik, hogy a nem házas embereknek lehetnek ugyan igaz gondolatai a házas lelkiségről, de nem tudnak hittelesen szólni a házastársak személyes találkozásáról Istennel.

A lelkiség egzisztenciális eleme sohasem tanulható meg mástól; ezt belülről kell megteremteni. Isten kegyelmének benső megtapasztalásából fakad, és Isten kinyilatkoztatott szavának befogadásából és fontolgatásából források. Mindig személyes: valójában mindenkinek saját lelkisége van, bár a hasonló hivatású személyek tanúságtétele nyilván hasonló lesz.

Két okból sem akarok a házas lelkiségről „laikus lelkiségként” beszélni. Először is, mert ezzel igazságtalanságot követnék el magával Szent Péterrel és a többi apostollal szemben, aztán az első századok sok püspökével és papjával szemben, akik házasemberek voltak. Másrészt azt sugallnám, hogy a testvéregyházak

¹¹Alexandre Faivre
érdekes
tanulmányokban mutatja
meg, hogy a világiak
mint külön réteg nem
jelenik meg a 3. század
közepe előtt. Korábban
a keresztény közösség
minden tagját
cleros-nak, kiválasztott
népnek tartották. Lásd:
*Les laics aux origines
de l'Eglise*, Paris, 1984.
A világiak jelenlegi
helyzetéről az
egyházban jó
tájékoztatót ad Jan
Grootaers: *Le chantier
reste ouvert: les laics
dans l'Eglise et dans le
monde*, Paris, 1988.

**A liturgia:
szent szimbólumok**

(akár Rómával egyesültek, akár nem) házas papjai csak „laikus lelkiségben” élhetnek. A történelem azt bizonyítja, hogy a papi és a házas lelkiség harmonikusan összesímulhat ugyanabban a személyben. Mindez persze semmiképpen sem távolíthat el a cölibátus karizmájától: „különböző adományok vannak, de a Lélek ugyanaz” (1Kor 12,4).

Másrészt a „laikus lelkiséget” manapság általában úgy tekintik, hogy feladata a világ megszentelése, s nem vesz részt az egyház szent cselekményeiben. Mivel a nyugati egyházban gyakorlatilag az összes házasok világi személyek, az következnek ebből, hogy ki kell zárni őket minden olyan egyházi tevékenységből, amelyet szoros értelemben szentnek mondunk. A gyakorlatban ebből az következnek, hogy a világiakat ki kellene zárni minden döntéshozó folyamatból. A „világi hívek” ilyen szemlélete bármennyire elterjedt is, nem felel meg a hagyományainknak, és nincs valódi teológiai alapja. Az egyházat két élesen elválasztott és megkülönböztetett csoportba osztja: a papokéba és a világiakéba.¹¹

A II. Vatikáni zsinat kétségkívül új tanbeli fejlődést indított el, hogy megtalálja a fölszentelt személyek és a házasok helyét és szerepét az egyházban, és ez a fejlődés ma is tart. Bizonyára még jelentős gyakorlati változásoknak nézünk elébe.

A papság szentsége és a házasság szentsége rokonságban állnak egymással. A személy mindkét esetben fölszenteltté, konszekrálttá lett, „fölkelve a Szentlélek által”, a közösségben betöltendő sajátos feladatra. A papság esetében a megbízás a nagy közösség szolgálatára szól. A házasság esetében a kis egyház, vagyis a család építésére.

A papszentelés elsődleges szentségi szimbóluma a kézrátétel (epithesis ton xeirou, xeirotthesia) imádság keretében. A nyugati rítusban a házasság szentségi jele a jegyesek kölcsönös ígérete. A szavak és a gesztusok nemigen említik a Szentlélek kiáradását. A keleti egyházban, amint láttuk, az esküvő szertartása tartalmaz olyan gesztust, amely a hagyományos kézrátételre emlékeztet.

A nyugati egyháznak megvolna hozzá a lehetősége és ereje, hogy kifejezőbb erejű szimbólumokat alkosson. Lássuk, ez hogyan is történhet.

A szertartás elején meg kellene emlékezni (anamnesis) Isten megváltó tetteiről, például a teremtés történetéről, a kánai menyegzőn tett csodáról. Ezt egy konszekráló mozdulat követhetné (a pap kézrátétele, olajjal megkenés) a Szentlélekhez könyörgő imával (epiklesis). A vőlegény és a menyasszony ezután fogadhatna hűséget egymásnak, ezáltal beteljesítve ezt a szövetséget és létrehozva azt a közösséget (koinonia), amelyet Isten kezdeményezett. Az esküvő szertartása ezen a ponton kapcsolódhatna a miséhez, amelyben a házaspár eggyé válik a feltámadt Krisztussal, aki felajánlja őket az Atyának a dicséret áldozataként (proszfora).

**A kánonjog
a misztérium
szolgálatában**

¹²Evvél nem akarjuk gyöngíteni a kánonjog némely részeinek szigorúan törvényi jellegét (például a magántulajdonról szóló kánonok), de magasabb célt tűzünk az egész elé (beleértve a magántulajdonról szóló törvényeket). Ezt hagyományos skolasztikus nyelven is kifejezhetjük, mondván, hogy a szeretet teológiai erénye megelőzi az igazságosság sarkalatos erényét. Ez alól sohasem lehet kivétel, mert a legkisebb eltérés is sértené Isten elsődleges célját a teremtéssel. Amikor megteremtette az eget és a földet, amikor az élet lehellejét lehelle a férfiba és a nőbe, akkor már üdvözítő kegyelmét akarta odaajándékozni minden emberi lénynek.

¹³Lásd Percy Ellwood Corbett: *The Roman Law of Marriage*, Aalen, 1979.

Bár ez a vázlat túlságosan rövid, mégis jelzi, hogy a teljes liturgikus szertartás messze túlléphetne a pusztá szerződés eszméjén, és visszatükrözhetné a három isteni személy tevékenységét: a Megváltó üdvözítő tevékenységét, a Szentlélek kiárasztását és az Atyának felajánlott áldozatot — akire az egész teremtés vágyakozik és akihez visszatér.

A kánonjog gyökeresen különbözik a civil jogtól. A civil jog célja az, hogy előmozdítsa a polgárok evilági jólétét; a kánonjog célja, hogy keretbe foglalja Isten megváltó tetteit. A civil jognak a világi közösségben kell rendet és egyensúlyt teremtenie; a kánonjog a megváltás ajándékának hatalmas célját jelöli ki. A civil jog nem mehet túl az igazságosság emberi erénye által felállított normákon; a kánonjogot az isteni szeretet tékozló bőségének kellene átlekesítenie. Maga a kódex ezt így fejezi ki: „a lelkek üdvösségének az egyházban mindig a legfőbb törvénynek kell lennie” (1752. kánon).¹²

A kánonjogon belül a szentségi jog sajátos célja az, hogy biztosítsa: akik arra alkalmasak és jól előkészültek, azok könnyen eljuthassanak Istenhez a misztériumokban.

Hogyan szolgálja a házasságjog ezt a célt? A válasz vegyes képet mutat: használható a rendszerünk, de a törvények elhomályosítják a misztériumot. Hogy ezt megérthessük, szükséges néhány történelmi megjegyzést tennünk.

A 10. századig a házasságra vonatkozó erkölcsi és jogi kérdéseket többnyire a helyi püspökök intézték, vagy azok, akiknek volt felhatalmazásuk a bűnbánok feloldozására, vagy esetenként, amint ez fejedelmi családokban történt, a pápák. Bár némely döntések egyre inkább törvényi jelleget öltöttek, a házasságjog rendszere nem alakult ki a 12. századig, amikor a római jogot újra fölfedezték nyugaton.

A kánonjogászok a házasság következetes rendszerére törekedtek, s ezt a szerződésről szóló római jogban találták meg. Ez azért volt ellentmondásos, mert a klasszikus római (vagy bizánci) jogászok sohasem tekintették szerződésnek a házasságot. Az antik világ jogtudósainál sohasem fordul elő, hogy a kereskedelmi szerződésekre alkalmazott szabályokat ültették volna át a házasság érzelmi partnerségre (consortium cum affectu maritali). A kánonjogászok tették ezt, és teszik mindmáig. Még a legjobb dogmatörténészek és a szentségstan történetének legjobb ismerői között is sok a félreértés ebben a kérdésben. Azt gondolják, hogy mivel az antik Rómában nem volt lehetséges házasságot kötni a felek beleegyezése nélkül, a házasságnak megegyezéssel szerződésnek kellett lennie. A klasszikus római ügyvédek felfogásában azonban az utóbbi nem következett az előbbiből. Egyetlen praetort sem ismerünk, aki egy „eljárást” jóváhagyott volna ex contractu maritali, a házassági szerződés alapján.¹³

A házasságot tehát szerződésként definiálták, és a világi szerződések sok szabályát átvitték egy üdvösséghez eseményre. A szerző-

dés elsődleges célja (állította a törvény) a gyermekek nemzése volt; a kölcsönös segítség csak másodlagos célként szerepelt. Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy a szeretet jelentősége kézen-közön elveszett.

Ez a megközelítés, amelyben a szabályok elhomályosították a misztériumot, lényegében változatlan maradt a II. Vatikáni zsinaton készült *Gaudium et spes* konstitúcióig. Az eredeti latin szövegben ez a bölcs dokumentum a házasságról mint foedus-ról beszél, amely a fides és a fidere szavakkal rokon, és a hit meg a bizalom jelentését hordozza (47-52). A foedust általában a „szövetség” szóval fordítják magyarra. Itt azonban e szó sajátos és ünnepélyes jelentést kap, vallási tartalommal, és magába foglalja természetesen a hitet és a bizalmat.

Az új kánonjogi kódex arra törekedett, hogy a törvényt átformálja a II. Vatikáni zsinat szellemében. A házasságot szövetségként határozza meg — utána azonban úgy beszél róla, mint szerződésről. Elismeri azonban, hogy ez a szövetség „a házasfelek javára, gyermekek nemzésére és nevelésére irányul” (1055. kánon): a két cél tehát harmonikusan összekapcsolódik; egyik sem szoríthatja ki a másikat.

Mindent összevetve elmondhatjuk, hogy az új törvénykönyv jobban tekintetbe veszi a misztériumot, mint a régi, de további reformokra szorul ahhoz, hogy hibátlanul és következetesen tükrözhesse a zsinat szellemét és hitünk egyszerű szépségét. Végső megjegyzéseimmel hitünk e szépségéhez szeretnénk visszatérni.

Összegzés

Loyolai Szent Ignác a Lelkigyakorlataiban a kontemplációt ajánlja a szeretet elérésére. Ezt írja: „Megfontolom, hogy minden jó dolog és ajándék a magasból származik; a legfőbb és végtelen hatalomtól; ahogyan a napsugarak a naptól vagy az eső a forrásából”.

Pontosan ezt tettük: úgy tekintettük a házasságot, ezt az üdvösséghez vezető eseményt, mint amelyik a magasból származik: ajándék törekeny embereknek. Elmékedésünk azonban nem végződhet így, mert létezik egy másik mozgás is, az ellenkező irányban: minden jó dolog és ajándék fel is száll Istenhez, mint minden emberi személy. A házastársak, Isten választott népének földi életútja teljes értelmét végső céljától nyeri el: visszatérés Istenhez, az Atyához, a Fiúhoz és a Szentlélekhez.

Ebből a távlatból nézve meg lehetne írni a házasság teológiájának egy újabb fejezetét. Vagy talán ezen a ponton el kellene hallgatniuk a teológusoknak, és engedni, hogy a misztérium önmagáért beszéljen.

Bernát László fordítása